

GEZINNEN MET KINDEREN ALS KWETSBARE GROEP

De Covid-19-crisis stelt gezinnen met kinderen onder grotere druk. Kinderen moeten in regel thuis worden opgevangen, en van de ouders wordt verwacht dat ze de scholing van hun kinderen ondersteunen. Dit is een uitdaging voor alle gezinnen met kinderen, maar bovendien kunnen niet alle gezinnen deze opdracht in even gunstige omstandigheden vervullen. Voor alleenstaande ouders of grote gezinnen zal de druk onmiskenbaar groter zijn. Dat geldt in het bijzonder voor gezinnen die voor de crisis reeds een verhoogd risico op armoede of sociale uitsluiting kenden.

De Covid-19-crisis en in het bijzonder de sterke toename van tijdelijke werkloosheid en het aantal zelfstandigen dat een beroep doet op het overbruggingsrecht zet deze gezinnen bijkomend financieel onder druk. Huishoudens in armoede zijn kwetsbaarder voor inkomensverlies en hebben ook minder marge om bijkomende uitgaven te doen die voortvloeien uit de Covid-19-crisis. Ze zijn dus minder weerbaar.

Maar ook het feit dat scholen lang gesloten zijn, verergert bestaande ongelijkheden en kan schadelijk zijn voor kinderen die in armoede leven. Kinderen uit gezinnen die in armoede leven wonen vaker in omstandigheden die thuisonderwijs moeilijk maken. Online leeromgevingen vereisen meestal computers, een betrouwbare internetverbinding en een geschikte plaats om huiswerk te maken en online cursussen te voltooien. Buitenlands onderzoek toont aan dat tijdens vakantieperiodes de onderwijskloof tussen kinderen die in armoede opgroeien en anderen vergroot. Wellicht is dat tijdens een periode van 'lockdown' niet beter, integendeel.

Al vanaf het begin van de covid-19-crisis, doken er bovendien signalen op dat het heel zwaar is voor ouders om de zorg van een kind met een specifieke ondersteuningsbehoefte of handicap te combineren met (thuis)werk. De begeleiding valt weg, de school is dicht, vaste patronen en ritmen zijn doorbroken, opvang is niet mogelijk als je thuiswerkt,... . Ook de hulp van vrienden of familie valt weg. Het netwerk rondom de ouders valt weg. Alleenstaande ouders hebben het extra moeilijk. Bovendien was de uitgangspositie van gezinnen met een gehandicapt kind vaak zwakker. Door de zorg wordt de arbeidsmarktparticipatie van de ouders vaak belemmerd, terwijl ze te kampen met hogere kosten om de medische en zorgbehoeften te betalen. Bijgevolg moeten gezinnen met kinderen met een handicap vaker met lagere inkomens rondkomen¹. Bovendien zijn kinderen met een handicap significant oververtegenwoordigd zijn in gezinnen met een kwetsbare sociale achtergrond².

¹ Vinck, J. en Van Lancker, W., 2019, *Ouderlijke tewerkstelling bij gezinnen met een kind met een handicap in België: Is het een kwestie van sociale achtergrond?*, Hoofdstuk 8 in: "Themaboek Handicap en Armoede in België", FOD Sociale Zekerheid en POD Maatschappelijke Integratie.

² Ze leven vaker samen met alleenstaande ouders, ouders met een laag en gemiddeld opleidingsniveau, en met andere gezinsleden die ook een handicap hebben (Vinck, van Lancker, 2019).

COVID-19 CRISIS

WORKING GROUP SOCIAL IMPACT

.be

De leefsituatie van gezinnen met kinderen:

De leefsituatie van gezinnen met kinderen is tijdens deze Covid-19-crisis omwille van de 'lockdown' bijzonder relevant. Helaas beschikken we, buiten enkele indicatoren van materiële deprivatie (zie infra), niet over recente gegevens inzake de leefsituatie van gezinnen. De laatst beschikbare gegevens ter zake zijn afkomstig uit de *EU Survey on income and living conditions - SILC-2014*³.

De gegevens werden verzameld in gezinnen met minstens één kind tussen 1 en 15 jaar oud, en bij de respondent van het gezin (dus niet bij de kinderen zelf). Het protocol van de Survey ging ervan uit dat alle kinderen van een gezin niet over een bepaald item beschikken wanneer minstens één kind in dat gezin niet over dit item beschikt. Belangrijk is verder dat de EU Survey alleen informatie verzamelde over kinderen in privégezinnen, dus niet over kinderen in instellingen en kinderen die in extreme armoede leven (bv. daklozen, kinderen die in kraakpanden leven, die leven bij volwassenen in abnormale situaties). Zij zijn niet in de analyse opgenomen.

Maar liefst 11 procent van de kinderen tussen 1 en 15 jaar oud woonde in 2014 in een huis waar ze, omwille van financiële redenen, geen *geschikte plaats hebben om huiswerk te maken (voldoende ruim en rustig)*. Dat percentage bedroeg ruim 68% voor gezinnen in armoede.

7,4% van de kinderen tussen 1 en 15 jaar oud beschikte niet over boeken op het juiste leesniveau, uitgezonderd schoolboeken. Voor 4,4% van de kinderen tussen 1 en 15 jaar oud was dat om financiële redenen. Voor kinderen in armoede was dat 17,3%.

Ongeveer 7% van de kinderen tussen 1 en 15 jaar oud beschikte niet over *speelgoed voor buitenshuis* zoals een fiets, rolschaatsen, skateboard, enz., te beschikken. Voor 4,2% van de kinderen tussen 1 en 15 jaar oud was dat om financiële redenen. Voor kinderen in armoede was dat 14,5%.

Ruim 15% van de Belgische populatie beschikte thuis in 2014 niet over een toegang tot internet voor persoonlijk gebruik te beschikken. Voor 3,6% kwam dat omdat het gezin zich dat financieel niet konden veroorloven. Voor personen in armoede is dat 14,4%.⁴

Armoede en sociale uitsluiting

Kinderen in gezinnen met een verhoogd risico op armoede of sociale uitsluiting zijn zonder twijfel kwetsbaarder voor de Covid-19-crisis. In ons land gaat het om een belangrijke groep gezinnen.

Voor de Covid-19-crisis, in 2018⁵, werd 23% van de kinderen en jongeren jonger dan 18 jaar geconfronteerd met een verhoogd risico op armoede of sociale uitsluiting' (ARPE). Deze indicator verwijst naar de situatie waarin personen geconfronteerd worden met minstens één van de 3 volgende armoederisico's: monetaire armoede, ernstige materiële deprivatie (SMD) of leven in een huishouden met zeer lage werkintensiteit (LWI).

³ EU-SILC 2014, Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium). Zie ook tabellenreeks 1 in bijlage.

⁴ EU-SILC 2014, Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium). Zie ook tabel 2 in bijlage.

⁵ EU-SILC 2018, Statbel (Algemene Directie Statistiek - Statistics Belgium). Zie ook bijlage.

COVID-19 CRISIS

WORKING GROUP SOCIAL IMPACT

.be

Een vijfde (20,1%) van de kinderen en jongeren jonger dan 18 jaar werd in 2018 met inkomensarmoede (AROP) geconfronteerd. Ze leefden in gezin met een beschikbaar inkomen (incl. sociale transfers) dat lager was dan de Europese armoededrempel van 60% van de het mediane beschikbare inkomen van alle Belgische gezinnen. Deze gezinnen zijn financieel minder weerbaar.

In 2018 leefde ongeveer 12% van de kinderen en jongeren jonger dan 18 jaar in een gezin met een zeer lage werkintensiteit (LWI). Dit houdt in dat een persoon (van 0 tot 59 jaar) in een huishouden woont waarin volwassenen tijdens het referentiejaar gemiddeld minder dan een vijfde van hun tijd aan het werk waren (dus de werkintensiteit < 0.2).

Naar schatting 7% van de kinderen en jongeren jonger dan 18 jaar leefden in 2018 in een gezin met belangrijke materiële deprivatie. Om te bepalen of een gezin zich in een toestand van materiële deprivatie (SMD) bevindt, wordt er nagegaan of er sprake is van een noodgedwongen gebrek aan bepaalde goederen of diensten:

- 1) courante rekeningen betalen,
- 2) één week vakantie per jaar,
- 3) om de twee dagen vlees/vis of een alternatief eten,
- 4) onverwachte uitgaven tegemoetkomen,
- 5) telefoon,
- 6) wasmachine,
- 7) televisie,
- 8) wagen,
- 9) woning degelijk verwarmen.

Wanneer een gezin negatief scoort op 4 van de 9 items, dan verkeert die in een toestand van ernstige materiële deprivatie.

Voor al deze indicatoren is het risico merkkelijk groter voor een bepaalde type van gezinnen, nl. alleenstaande ouders met kinderen. Het risico op armoede of sociale uitsluiting bedraagt in ons land voor deze groep gezinnen maar liefst 49,7 procent, m.a.w. de helft. Het risico op armoede of sociale uitsluiting is ook groot voor gezinnen met drie of meer kinderen: 26,2%, m.a.w. meer dan een kwart.

De vraag is of het risico op armoede of sociale uitsluiting tijdens de Covid-19-crisis toenam.

Wat betreft de monetaire of inkomensarmoede kunnen we veronderstellen dat het risico toenam. Sommige gezinnen belandden in tijdelijke werkloosheid of dienden een beroep te doen op het overbruggingsrecht voor zelfstandigen of op de sociale bijstand⁶ en leden daarbij in regel koopkrachtverlies. De bijstandsuitkeringen situeren zich onder de monetaire armoederisicogrens. Voor de voor de meeste huishoudens bestaande uit meerdere personen is dat ook het geval wat betreft het

⁶ Het aantal personen dat terechtkwam in de bijstand steeg naar aanleiding van de crisis van 2008 aanzienlijk. In de jaren 2008 tot en met 2010 steeg het aantal rechthebbenden op maatschappelijke integratie van 90.000 tot 106.000, met de grootste stijging in 2009 (9,1%). Ook in 2010 steeg het aantal rechthebbenden met 4,9%. Dit aantal is daarna niet terug gedaald tot het niveau van voor de crisis van 2008.

COVID-19 CRISIS

WORKING GROUP SOCIAL IMPACT

.be

overbruggingsrecht voor zelfstandigen. De POD Maatschappelijke Integratie signaleert ook dat tijdens deze crisis meer zelfstandigen en freelancers een beroep doen op de OCMW's. Ook Kind & Gezin signaleert dat meer gezinnen met (jonge) kinderen aangewezen zijn op materiële en financiële ondersteuning, o.m. voedselhulp.

Om dezelfde reden kunnen we stellen dat door de Covid-19-crisis meer gezinnen met kinderen met een zeer lage werkintensiteit worden geconfronteerd en wordt wellicht ook de materiële deprivatie verscherpt.

De Belgische Euromod-partners, in het bijzonder de KU Leuven en de Universiteit Antwerpen, hebben aangekondigd dat ze in de komende weken aan de hand van een microsimulatiemodel schattingen zullen maken voor de impact van de Covid-19-crisis op de inkomensverdeling en de armoede in ons land. Gelijkaardige oefeningen werden intussen al gemaakt voor andere Europese landen.

In het kader van hetzelfde Euromod-project werd voor Italië de impact van de Covid-19-crisis op armoede gesimuleerd. De conclusie: "Bij het uitbreiden van de analyse naar de totale bevolking en gezien de compensatiemaatregelen die door de regering zijn genomen, is het baanbrekende effect van de pandemie op de armoedestatus duidelijk, met een stijging van het armoedecijfer met meer dan 8 procentpunten en met meer dan 13 procentpunten als we kinderen focussen."⁷

Ook voor het Groothertogdom Luxemburg werd een preliminaire oefening gemaakt. Zeer voorlopige en voorlopige schattingen suggereren daar dat in het Groothertogdom een korte 'lockdown' de armoedecijfers en de ongelijkheidsindexen op jaarbasis nauwelijks zal verhogen. Daarbij werden gezinnen met kinderen niet apart bekeken.⁸

⁷ <https://www.euromod.ac.uk/publications/welfare-resilience-immediate-aftermath-covid-19-outbreak-italy>

⁸ <https://www.liser.lu/?type=news&id=1902>

Het welzijn van kinderen tijdens de crisis

In het algemeen ervaren kinderen, jongeren en gezinnen in armoede dezelfde effecten als elk kind, jongere of gezin. Het gebrek aan financiële en (im)materiële mogelijkheden, zoals bijvoorbeeld op het vlak van werk, inkomen, huisvesting, sociaal netwerk, digitale mogelijkheden maakt dat deze effecten zich evenwel scherper aandienen bij kinderen, jongeren en gezinnen in armoede. Dit leidt mogelijk tot meer impact op het welbevinden van de gezinsleden, het gezinsfunctioneren en de mogelijkheden op maatschappelijke participatie.

Op basis van praktijkervaringen gerapporteerd door diensten zoals Kind & Gezin en het Waarnemingscentrum voor kinderen, jongeren en jeugdhulp van de Federatie Wallonië-Brussel⁹, tekenen zich een aantal specifieke uitdagingen af. Veel professionals melden angst voor verslechtering psychopathologie van kinderen en / of ouders, evenals het verhogen van de frequentie van deze problemen. De Covid-19-crisis zet kwetsbare gezinnen niet alleen onder druk, maar door de 'lockdown' valt de omkadering en ondersteuning door psycho-sociale diensten ook gedeeltelijk weg.

Zo wordt er gesignaleerd dat er bij gezinnen in armoede grote angsten leven om terug aan het openbaar leven deel te nemen, onder meer omwille van de vrees voor besmetting. Het gevolg hiervan is dat families met (jonge) kinderen hun woning niet durven te verlaten en in sommige gevallen hun kinderen thuis houden van school en kinderopvang. Sommige mensen openen hun ramen niet eens meer om dat niet te doen het virus binnendringen in het huis, waardoor zowel de sanitaire situatie als het gevoel van opsluiting verder wordt verergerd.

In de aangebrachte casussen gaat het grotendeels om gezinnen met een migratiegeschiedenis. Zij blijken vaak onvoldoende geïnformeerd omtrent de evolutie van de pandemie. Er zal dus voldoende aandacht moeten besteed worden aan een begrijpbare en toegankelijke communicatie aan ouders, kinderen en jongeren over de veiligheidsmaatregelen om hen gerust te stellen.

Een onderzoek van AP Hogeschool en de Antwerpse jeugdsector half april, toont sterke signalen van demotivatie bij kinderen en jongeren: ze gaan gebukt onder de hoogoplopende spanningen in gezinnen en het grote gebrek aan (fysieke of mentale) ruimte (onder andere voor aanloperen). Ze voelen zich eenzamer, neerslachtiger of zijn net agressiever. Dat is niet alleen het geval voor gezinnen in armoede.

Ook de combinatie van (tele)werk en de opvang van de kinderen zet gezinnen onder druk. De Algemeen Afgevaardigde voor de Rechten van het Kind van de Federatie Wallonië-Brussel wijst op het risico van een "ouderlijke burnout".

Voor kinderen en jongeren leidde de stopzetting van de kinderopvang en de school tot sterk verminderde contacten met andere kinderen en volwassenen, de mogelijkheden tot samen spelen en ontmoeten en ontwikkelingskansen... .

⁹ Ministère de la Fédération Wallonie-Bruxelles, « Droits de l'enfant face à l'épidémie du Covid-19 Enjeux du confinement et du déconfinement Recommandations du Délégué général aux droits de l'enfant et de l'Observatoire de l'Enfance, de la Jeunesse et de l'Aide à la jeunesse. », Fiche de recueil de propositions à destination du gouvernement, 21 April 2020.

COVID-19 CRISIS

WORKING GROUP SOCIAL IMPACT

.be

Kinderen, jongeren en gezinnen in armoede beschikken al vaker over een beperkter sociaal netwerk en nemen minder vaak deel aan georganiseerd aanbod (kinderopvang, vrije tijd, cultuur, sport, jeugdwerk,...). Het stopzetten van groepsgerichte activiteiten voor gezinnen met kinderen zoals spel- en ontmoetingsmogelijkheden, groepsbijeenkomsten,... versterkt het sociale isolement van gezinnen.

Voor de komende zomervakantie wordt een grote nood aan en vraag naar georganiseerd vrijetijdsaanbod voor kinderen en jongeren gesignaleerd. Het gaat hierbij onder meer om lokale, buurtgerichte initiatieven zoals speelpleinwerking, buitenschoolse activiteiten, ... maar ook allerlei themakampen (sport, cultuur, avontuur,...). Voor de allerjongsten (0-3 jaar) heeft de kinderopvang een zeer belangrijke functie tijdens de zomermaanden.

Er wordt verwacht dat het georganiseerd lokale vrijetijdsaanbod versterkt zal moeten worden om aan de nood en vraag te beantwoorden. Dit vrijetijdsaanbod zal ook anders moeten georganiseerd worden om te voldoen aan de veiligheidsmaatregelen en om door ouders als veilig te worden gezien. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om kleinschalige, buurtgerichte initiatieven in kleine groepen. Versterkte aandacht voor toegankelijkheid in al deze initiatieven voor kwetsbare kinderen is cruciaal. Het lijkt belangrijk dat lokale besturen in deze een regierol opnemen, ook op het vlak van inschrijvingen. Op die manier kan in combinatie met heldere en begrijpbare communicatie over het aanbod gewerkt worden aan een maximale toegankelijkheid van het aanbod voor kinderen en jongeren, ook voor zij die in armoede opgroeien of een specifieke ondersteuningsbehoefte of handicap hebben.